

Marie-Claire Melzer en Marieke Klomp

Boy Edgar

Het dubbelleven van een alleskunner

Biografie

Cossee
Amsterdam

I

Een prinsje aan het Westeinde

Edgar & Company

Boy Edgar groeide op in grote weelde. Als vijfjarig jongetje droeg hij speciaal voor hem op maat gemaakte pakken van het gerenommeerde Amsterdamse modehuis Hirsch: in de winter fluwelen kostuums met slobkousen en een jasje en muts met randen van echt bont, in de zomer koele linnen pakken met een kanten kraag en lakschoentjes. En wanneer hij in de etalage een mooie speelgoedauto had gezien, of lekkere bonbons, belde de kleuter, die al goed met de telefoon overweg kon, de winkel om ze thuis te laten bezorgen. Tot verbazing van kindermeisje Dorothea werden zijn ouders nooit boos; ze moesten hartelijk lachen om deze capriolen. Boy was dol op het kindermeisje, die veel met hem op stap ging, naar het Vondelpark, of naar Artis. De Edgars leidden een zorgeloos bestaan en het leek onvoorstelbaar dat dat ooit zou veranderen.

De familie Edgar had haar fortuin gemaakt in Nederlands-Indië. Catchick Edgar, de Armeense grootvader van Boy, was in 1866 vanuit de Perzische stad Isfahan naar Nederlands-Indië vertrokken. Hij was toen achttien jaar.

Catchick reisde zijn oudere broer Galstaun achterna, die vier jaar eerder in de Javaanse havenstad Soerabaja de handelsfirma Edgar & Company was begonnen. De reis was lang, en niet zonder gevaren: eerst te paard door het bergachtige gebied van de

Boy Edgar, ongeveer vijf jaar oud.

Bakhtiari, waar de nachten steenkoud waren en struikrovers op de loer lagen, dan door naar de haven van Basra (in het tegenwoordige Irak), vervolgens per zeilschip richting Madras, waar hij met zijn medereizigers onderdak vond bij de Armeense Kerk, om via Calcutta en Singapore te eindigen in Soerabaja.

Na een maandenlange reis arriveerde Catchick in de haven van Soerabaja, waar hij werd verwelkomd door Galstaun en zijn verloofde Mary. Catchick kwam op een goed moment. Zijn oudere broer kon in zijn bedrijf wel een paar extra handen gebruiken. Galstaun zag ontwikkelingen aankomen die bijzonder gunstig waren voor de koloniale handel: de Nederlandse overheid was bezig de staatslandbouw op Java af te schaffen, waardoor ruimte ontstond voor particulier bezit en vrije handel. In 1869 werd

bovendien het Suezkanaal in gebruik genomen, wat de vaarroute tussen Oost en West aanzienlijk verkortte. Met deze veranderingen was niet alleen zijn jongere broer Catchick meer dan welkom, Galstaun dacht zelfs aan het uitbreiden van zijn firma.

Hij ging een samenwerking aan met John Shanazar Sarkies, een Armeense zakenman in Batavia, en breidde zo zijn bedrijf uit tot Sarkies, Edgar & Company. De firma exporteerde rijst, kopra (gedroogd kokosvlees) en specerijen uit Nederlands-Indië, voornamelijk voor de Britse markt. Ook importeerden ze bier uit Europa, dat gretig aftrek vond bij de hotels en restaurants op Java die nu, door de toegenomen bedrijvigheid, als paddenstoelen uit de grond schoten.

In 1871 verhuisde Galstaun met zijn gezin naar Singapore, vanwaar hij het hoofdkantoor ging bestieren. Catchick kreeg de leiding over de tak in Soerabaja. Zakenpartner Sarkies werd in 1884 vervangen door John Edgar, de jongere broer van Galstaun en Catchick, die zich inmiddels ook op Java had gevestigd. De zaken liepen voorspoedig en begin jaren negentig was Edgar & Company uitgegroeid tot een internationaal bedrijf met vestigingen in Soerabaja en Batavia, op Bali en in Singapore. In zijn hoogtijdagen bezat de firma zelfs een eigen stoomschip – de *Rosa*, genoemd naar de overgrootmoeder van Boy Edgar – dat heen en weer pendelde tussen de havens van Java en Singapore.

Eind jaren negentig kwam het bedrijf echter in zwaar weer en de laatste vermelding in de almanak van Singapore dateert uit 1899 met als adres het Raffles Hotel, waar Galstauns zoon Edgar Edgar, ofwel 'Coote' de zaak runde vanuit zijn suite. Toen Edgar & Company rond de eeuwwisseling failliet ging, vertrok Coote naar Maleisië, waar hij een tinmijn begon die zeer lucratief zou blijken.

Het verhaal van Edgar & Company was hiermee nog niet uit. In 1914 bliezen de vier zonen van Catchick – John, Albert, Freddy en George – het familiebedrijf in Soerabaja nieuw leven in. Ze profiteerden van de moderne stoomschepen en exporteerden met veel succes Indische producten als koffie, cacao, tapioca, rubber,

noten en dierenvellen naar Europa. De firma maakte opnieuw een snelle groei door. Binnen enkele jaren bezaten de broers grote koffieplantages en tapiocafabrieken op Java.

De familie Edgar, een Engels klinkende verbastering van Yed-

Catchick Edgar met zijn gezin. De jongeman in het midden is George.

garian, maakte deel uit van wat wel de 'Armeense handelsdiaspora' is genoemd. Armenië, tegenwoordig een kleine republiek ingeklemd tussen Turkije, Georgië en Azerbeidzjan, was ooit een groot, machtig rijk dat zich uitstreckte over het gebied tussen de Kaspische en de Middellandse Zee, en Syrië, Libanon, Georgië, Azerbeidzjan, Iran, het noorden van Irak en oostelijk Turkije omvatte.

In het jaar 301 nam Armenië het christendom als staatsgodsdienst aan en werd daarmee het eerste christelijke land ter wereld. Het was een beslissing die veel bloedvergieten tot gevolg zou hebben, aangezien het land was omringd door moslimvolken. In de eeuwen die volgden werden de Armeniërs achtereenvolgens aangevallen door de Perzen, de Arabieren en de Turken. Rond 1630 was het grootste deel van westelijk Armenië in handen van de Turken, terwijl in het zuidoosten de Perzen heersten. In 1828 annexeerden de Russen het oosten van Armenië en hield het op te bestaan als zelfstandig land. De Russen waren de Armeniërs, met wie ze hun godsdienst deelden, over het algemeen goedgezind, maar de islamitische Turken stonden vijandiger tegenover hen. Het opkomende nationalisme van de Turken aan het eind van de negentiende eeuw wakkerde de vijandigheid verder aan en onttaarde steeds vaker in geweld tegen Armeniërs. Buitenlandse leiders drongen er bij de Turkse autoriteiten herhaaldelijk op aan dit geweld te stoppen, en er werden allerlei beloftes gedaan, maar in de praktijk kwam er weinig van terecht. Veel Armeniërs zochten hun heil elders, in Europa, Noord-Amerika en Azië.

Zoals vrijwel alle Armeniërs in de Oost waren de Edgars afkomstig uit de stad Isfahan in Perzië. Isfahan was vanwege zijn ligging langs de Zijderoute van oudsher een belangrijk handelsknooppunt. In de zestiende eeuw kwam hier een groep Armeniërs terecht. De ontwikkelde Armeniërs spraken hun talen en waren goed op de hoogte van verschillende culturele gebruiken waardoor ze al snel het aanspreekpunt werden voor buitenlandse kooplui. Vanuit Isfahan dreven de Armeniërs handel met de VOC en Brits-Indië. Sommigen begonnen in deze tijd al hun eigen handelsposten in Zuid-Oost-Azië, met name in India en Singapore. Zij genoten het vertrouwen van de Europeanen omdat ze christen waren, en, niet onbelangrijk, omdat ze geen grootmacht of leger achter zich hadden en dus geen territoriale bedreiging vormden.

Anders dan de meeste Europeanen zagen de Armeniërs hun emigratie naar de Oost niet als tijdelijk: een land om naar terug

te keren hadden ze immers niet. Dus lieten ze in hun nieuwe thuisland mooie, grote huizen bouwen en investeerden ze veel tijd, geld en energie in de samenleving waarin ze terecht waren gekomen. Hoewel ze hun eigen godsdienst en taal behielden, leerden ze zich ook altijd de taal en de gebruiken van hun nieuwe vaderland aan, en deden ze actief mee aan het sociale leven.

Galstaun Edgar, de broer van Catchick en oudoom van Boy, had de 'klassieke weg' van Armeniërs uit Isfahan doorlopen. Hij voltooide zijn studie aan het Armenian College in Calcutta en ging daarna bij een Armeens bedrijf in Batavia werken. Later verhuisde hij naar Soerabaja, om zich vervolgens in Singapore te vestigen. Uiteindelijk hoopte hij met zijn gezin nog een nieuw bestaan in Hongkong op te bouwen, maar daar overleed hij in 1886, zes maanden na aankomst.

Catchick Edgar zou, afgezien van enkele reizen naar Europa, zijn hele leven in Soerabaja blijven wonen. Hij trouwde met een Armeens meisje, Satijn Carapiet Sarkies, met wie hij vier zonen en een dochter kreeg: John, Albert, Freddy, George en Rosa. Aan het eind van de jaren tachtig, nog onder koning Willem III, liet Catchick zich tot Nederlander naturaliseren. In 1933 overleed hij, vijfentachtig jaar oud. In lokale kranten werd het verlies van 'de oudste inwoner van de stad' betreurd. Er werd stilgestaan bij het feit dat 'de heer Edgar onze stad van een onaanzienlijke plaats, tot eerste koopstad van Indië (had) zien uitgroeien'. Catchick werd gememoreerd als iemand die ondanks zijn zakelijke successen 'een eenvoudig mensch' was gebleven 'met hoge moreele opvattingen' en als iemand die tot op hoge leeftijd een grote maatschappelijke belangstelling aan de dag legde.

De jongste zoon van Catchick, Alexander George Edgar, kortweg George, deed de dingen net een beetje anders. Zo liet hij zijn oog niet vallen op een Armeense, zoals binnen de kleine, hechte gemeenschap de stilzwijgende afspraak was, maar op de beeldschone Adeline Reisner, een Indisch meisje uit de havenstad Probolinggo. In de zomer van 1908 trouwde hij met haar in Madi-

oen, een idyllisch plaatsje in de bergen. Op de trouwfoto staat het kersverse paar er wat bedremmeld bij, zo samen bij het altaar in een verder lege, witte kerk.

Enkele jaren na zijn huwelijk zette George opnieuw een ongebruikelijke stap. Terwijl Europa voor de meeste Indiëgangsters gold als het Beloofde Land waar je pas na je pensioen met een in de tropen vergaard kapitaaltje neer zou strijken, besloot George als jongeman van zesentwintig om de oversteek te maken. Aangezien hij dankzij de naturalisatie van zijn vader de Nederlandse nationaliteit had, was Nederland een logische keuze.

Eindelijk een zoon

In de zomer van 1914, aan de vooravond van het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, arriveerde George met zijn vrouw in Amsterdam. Het stel betrok een aantal kamers in pension Tesselshade in de Tesselschadestraat in de chique Vondelbuurt. Niet lang daarna opende een filiaal van Edgar & Co zijn deuren in een monumentaal pand aan de Keizersgracht. In nauwe samenwerking met zijn broers op Java importeerde George onder meer koffie, kapok, kopra en cacao, maar ook noten en dierenvellen naar Europa.

George was een aimabele man die van het leven genoot. Hij speelde graag piano en hield van feestjes en gezelligheid. Omdat hij goed was opgeleid en zich gemakkelijk in verschillende kringen kon bewegen, vond hij al snel zijn draai in Amsterdam. Adeline had meer moeite om zich aan te passen. Ze kon moeilijk wennen aan de kou in Nederland, zelfs als het hartje zomer was droeg ze een vossenbontje. Bovendien was ze onzeker over haar eenvoudige, Indische komaf. Juist daarom mat ze zich een hautaine blik aan, en klampte ze zich vast aan de conventies van de elite. Haar man lachte diezelfde conventies vaak lachend aan zijn laars.

Hoewel George en Adeline al enige jaren getrouwd waren, waren ze nog altijd kinderloos. Maar op 31 maart 1915 stond er dan toch in de krant:

De heer en mevrouw A.G. Edgar-Reisner geven kennis van de geboorte van een Z O O N .

Amsterdam, 31 maart 1915.

De zoon was George Willem Fred Edgar. Zijn vader gaf hem al snel de Indische koosnaam Boy. Adeline, die eindelijk moeder was, werd nu door George liefkozend 'Maatje' genoemd. Dat de jonge ouders verguld waren met hun zoon blijkt uit de vele foto's die ze van hem maakten: op de weegschaal, in bad, in bed – of liever gezegd op bed, want slapen leek hij toen al weinig te doen – in de kinderwagen, in de tuin, in zondagse outfit. Met de komst van

Adeline Edgar, de moeder van Boy.

het kind diende zich ook een kindermeisje aan, Dorothea Barbé, de ongetrouwde dochter van een Amsterdamse diamantslijper. Dorothea, door Boy later omgedoopt tot 'Do' of 'Dodo', kwam op haar vijftwintigste, toen Adeline hoogzwanger was, in dienst bij de Edgars en zou de familie haar hele – lange – leven trouw blijven. Do zou een belangrijke rol spelen bij Boys opvoeding, en later weer bij de opvoeding van zijn kinderen.

Kort na de geboorte van zijn zoon huurde George een bescheiden huis in de Van Eeghenstraat 63, vlak bij het Vondelpark. De Edgars waren nu een echt gezin, en ze kozen definitief voor Amsterdam als thuishaven.

Terwijl elders in Europa in de loopgraven een bloedige oorlog werd uitgevochten, ging het leven in Nederland, dat neutraal was gebleven, gewoon door. De handel van George liep nog steeds uitstekend. In 1917 moest hij voor zaken naar Nederlands-Indië. Zijn vrouw, de tweejarige jongen en het kindermeisje reisden met hem mee. Vanwege de oorlog was het Suezkanaal afgesloten, dus moesten ze omvaren, helemaal langs Afrika, om Kaap de Goede Hoop, de oude vo c-route. De Edgars waren maandenlang onderweg. Ze gingen aan land in Maleisië, waar neef Coote met zijn tinmijn goede zaken deed. Ook bezochten ze tante Mary, de weduwe van oom Galstaun, in Singapore. Misschien niet geheel toevallig waren dit zeer rijke familieleden met wie ze maar het beste op goede voet konden blijven staan. En natuurlijk verbleven de Edgars enige tijd op Java om de ouders en broers van George te bezoeken. In Soerabaja logeerden ze in het prachtige huis van Catchick, een villa in 'tropenstijl' met een plat dak en een voorgalerij met palmen in potten, omzoomd door een weelderige tuin. 's Morgens vroeg speelde Boy in de tuin, hij reed eindeloos rondjes in de hypermoderne trapauto die zijn opa voor hem had gekocht, of hij rende achter de kippen aan. En 's middags, wanneer het te heet was en hij eigenlijk zou moeten slapen, speelde hij in de schaduw van de voorgalerij, steeds onder het wakend oog van Do. Het kin-

*Kindermeisje Dorothea 'Dodo' Barbé, met de pasgeboren
Boy Edgar op haar arm.*

dermeisje kwam op die manier zelf nauwelijks aan rusten toe, maar ze piekerde er niet over om te klagen. Voor Do, die voor ze in dienst kwam bij de Edgars nooit Nederland uit was geweest, betekende deze reis een buitenkans. Bovendien kon ze het goed vinden met mevrouw Edgar en de kleine jongen.

Toen de Edgars eind 1918 weer in Nederland aankwamen, was de oorlog voorbij. Ze bleven een paar weken in Amsterdam, op een tijdelijk adres, om vervolgens weer op reis te gaan, ditmaal via China en Japan naar de Verenigde Staten, waar George ook familie had wonen.

In de zomer van 1919 keerden de Edgars weer voor langere tijd terug naar Amsterdam. Omdat ze tijdelijk om woonruimte verlegen zaten bivakkeerden ze met het hele gezin, inclusief Do, ruim een jaar in het majestueuze Hotel de l'Europe aan de Amstel. De zaken bloeiden als nooit tevoren en in de herfst van 1920

kocht George een groot huis aan het Westeinde op nummer 14. Het Westeinde, waar de Amsterdamse elite aan het eind van de negentiende eeuw een rij statige huizen had laten bouwen, was minstens zo chic als de Vondelparkbuurt. De jonge Boy Edgar had er een heerlijke tijd.

Vader George Edgar, met de kleine Boy.

Een nieuwe dans: de jes, jas of yasz

Het Amsterdam dat de Edgars na hun lange reis in 1919 aantrouwen was een ander Amsterdam dan ze hadden achtergelaten. Er hing iets in de lucht. Hoewel Amsterdam in veel opzichten nog een provinciale sfeer had – er gold bijvoorbeeld nog altijd een dansverbod voor horecagelegenheden – bereikten de nieuwe ontwikkelingen op het gebied van cultuur en technologie langza-

merhand toch ook de Nederlandse hoofdstad. Zo prezen de dansscholen (waar uiteraard wel gedanst mocht worden) een nieuwe dans aan, de 'jes', 'jas' of 'yasz' (men was niet zeker van de juiste spelling). De dans was een groot succes, voornamelijk onder jongeren, die genoeg hadden van wals en foxtrot.

Bij deze nieuwe dans hoorde een nieuw soort muziek, die jazz of *hot music* werd genoemd. De jazz was rond 1900 ontstaan in New Orleans, waar zwarte musici een nieuwe muziek begonnen te spelen, die een mengsel was van negrospirituals, blues, Europese folksongs en marsmuziek. In de jaren twintig, niet voor niets de Jazz Age genoemd, was de jazz uitgewaaierd over heel Amerika, waar zowel zwarte als blanke orkesten de muziek nu speelden, in steeds grotere orkesten, voor een steeds groter publiek. Revolutionair aan de hot music waren de nieuwe, swingende ritmes – én de vrije improvisaties; musici speelden niet langer (alles) keurig na wat op het blad stond, maar improviseerden er in hun solo's omheen. De bezetting van de eerste jazzgroepjes bestond meestal uit slechts een piano, banjo, wasbord en trompet of viool, later kwamen daar klarinet, trombone, saxofoon, gitaar, drums en contrabas bij. En van combo's met vier of vijf musici breidden de jazzorkesten zich geleidelijk uit tot bigbands van twintig man of meer. De 'hot' manier van spelen werd al snel ook door blanke musici overgenomen, al gingen zij vaak minder ver in hun swing en improvisaties, ze leunden vaak meer op melodie en uitgeschreven muziek, waardoor blanke jazz aanvankelijk ook wel werd omschreven als *sweet* of, minder vleierend, *commercial*. De Amerikaan Paul Whiteman had een blank jazzorkest dat in de jaren twintig erg populair was, ook in Europa.

Toen de Amsterdamse dansschoolhouder James Meijer in 1920 naar Engeland reisde om inspiratie op te doen voor nieuwe dansen, kwam hij in aanraking met jazz. Hij was meteen enthousiast en nog hetzelfde jaar richtte hij in Amsterdam het allereerste jazzorkest van Nederland op: The James Meijer's Jazzband, geleid door pianist Leo de la Fuente. Al snel werden meer jazz-

orkestjes opgericht, met name in het mondaine Den Haag. Zo luisterden vanaf 1922 The Original Syncopators, met onder meer Theo Uden Masman, vele Haagse feesten en soirees op.

Ondertussen klonk in de Amsterdamse gemeenteraad een steeds luidere roep om het dansverbod op te heffen, ook om de vele illegale dancings tegen te gaan. De gereformeerde burgemeester Willem de Vlucht weigerde echter het verbod, dat dateerde uit het begin van de negentiende eeuw, ongedaan te maken. Uiteindelijk stemde hij in met een soort gedoogbeleid en in april 1924 kregen de eerste zes horecagelegenheden in Amsterdam dan toch een dansvergunning. Een maand later werd ook La Gaîté, het cabaret in filmtheater Tuschinski, deze gunst verleend. Vanaf dat moment organiseerde La Gaîté iedere middag een *thé dansant*, en iedere avond een *soirée dansant*. Tijdens deze gelegenheden traden soms ook jazzorkestjes op en in 1926 werd hier The Ramblers opgericht, met onder meer de broers Jack en Louis de Vries en Theo Uden Masman, de latere leider. The Ramblers zou uitgroeien tot de populairste vooroorlogse bigband van het land.

In de zomer van 1926 kwam de Amerikaanse orkestleider Paul Whiteman met zijn orkest naar Nederland voor drie concerten, twee in het Scheveningse Kurhaus en een in het Concertgebouw in Amsterdam, die alle snel waren uitverkocht. De symfonische jazz van Whiteman, die deels bestond uit syncopische dansmuziek en deels uit jazz-achtige arrangementen van klassieke stukken, sloeg enorm aan. Het hielp bovendien dat Whiteman zich als een ambassadeur voor de jazz opwierp en zich gewillig liet interviewen. Hij was een van de eersten die jazz kunst noemde, en bovendien eerder typisch Amerikaans, dan typisch 'zwart': 'Jazz begon bij de negers; wij zijn op hun basis aan het werk gegaan. Jazz is een Amerikaanse kunstvorm geworden. Van negerkunst kunt ge niet meer spreken, de gehele ontwikkeling is Amerikaans.'

Voor het eerst besteedden de Nederlandse dagbladen nu aandacht aan deze nieuwe muziekvorm. 'Hier sluit de geest van den

jazz een entente-spiritueele met dien van den oude wereld', schreef *De Maasbode*. 'Onmiskenbaar verbluffend,' jubelde de *Nieuwe Rotterdamse Courant*, die het optreden typeerde als een 'kostelijke en kleurige polytonale film-in-klanken'. L.M.G. Arntzenius, recensent van *De Telegraaf* en klassiek geschoold musicus, schreef over Whitemans optreden: 'In den allereerste plaats overvalt u de verbazing over dit ongelooflijke technische kunnen der blazers. De vier saxophonisten op de eerste rij wisselen hun instrumenten met clarinetten, hobo's, sarrusphones etc. etc. Ze blazen daarenboven nog drie vier soorten saxofoon... Drie trompettisten en drie trombonisten, daarachter, doen soortgelijke wonderen. Tubaïsten spelen soli alsof hun instrumenten fluiten waren. De "drummer" schijnt 'n veelarmige afgod. Het was alles sterk, machtig, jong en groot. Ieder geluid leefde. Ieder geluid frappeerde.'

Volgens Arntzenius was jazz nog niet zover dat het kunst genoemd kan worden, maar hij ziet wel mogelijkheden: 'Natuurlijk: de schoonheid van dit alles viel nog slechts bij oogenblikken op te merken. Jazz, in zijn huidige gedaante van primitieve variatie-vorm, kan nog niet bouwen, componeeren. Jazz moet het hebben van een moment, van een vondst. De eene variatie slaagt en wordt frappant, de ander blijft cliché. Zoo kunnen we van een kunstvorm nog niet spreken. Jazz is als een oplossing, die uit zal moeten kristalliseren om tot kunst te worden. Gelukt het om die oplossing volkomen te verzadigen dan zal de kunst ontstaan. Jazz heeft een kans! Wij hebben die kans gezien.'

Jazz was vooral populair onder studenten en andere jongeren uit liberale, welgestelde kringen, waar geld was om de dure langspeelplaten en muziekinstrumenten te kopen en waar de invloed van kerkelijke en andere zedenprekers gering was. De nieuwe dansen uit Amerika en Engeland waren echter onder bredere lagen van de bevolking populair. De dansscholen sprongen gretig in op de nieuwe rage en introduceerden de ene na de andere nieuwe modedans: de Charleston, de Shimmy, de Black Bottom.